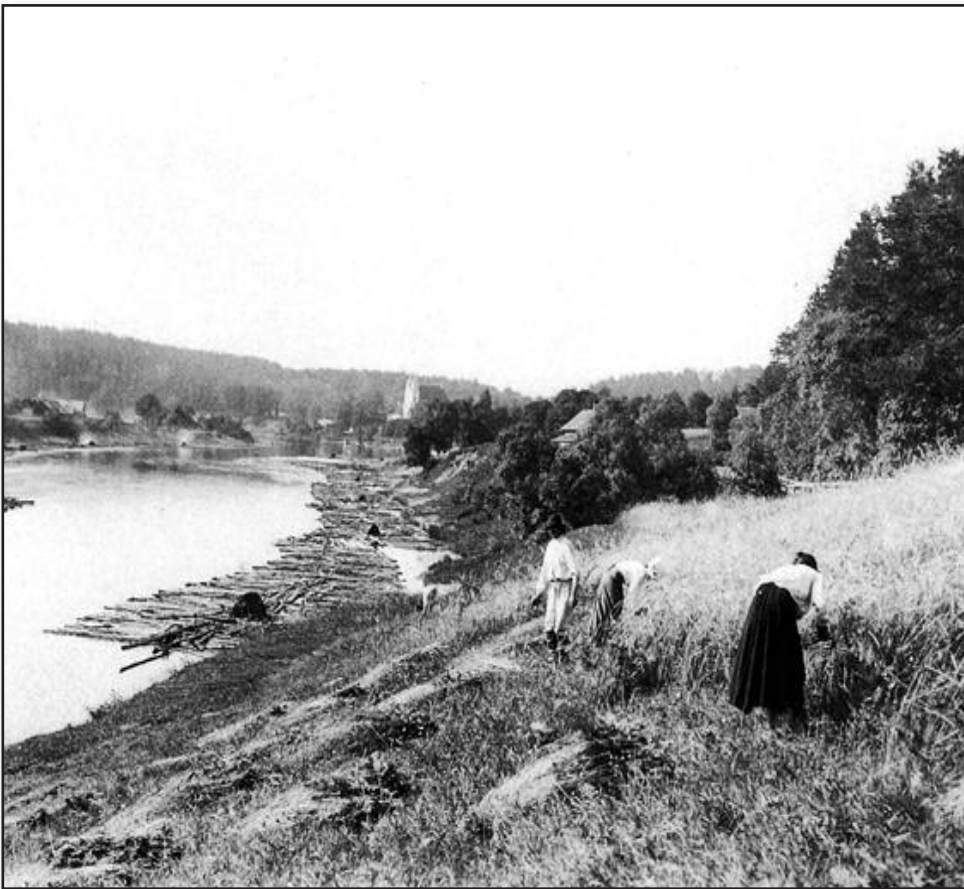

„MES“, „MŪSŲ ŠALIS“...

Tomas turėjo mokytis, bet namuose niekas šio darbo neišmanė, tad jį siūsdavo į kaimą pas Juozapą, vadinamą Juoduoju. Šis buvo iš tikrųjų juodas: antakiai kaip platūs brūkšniai, veidas liesas, plaukai ties smilkiniais šiek tiek pražilę. Gyveno pas savo brolių ir padėjo jam ūkininkauti, bet imdavosi ir kitokių darbų. Iš kažkur gaudavo knygų, tarp lentutėmis suspaustų laikraščio skiaučių džiovino žoles, rašė žmonėms laiškus ir pasakojo apie politiką. Kažkada už tą politiką sėdėjo kalėjime, vėliau dirbo mieste, tačiau vaikščiojo apsirengęs ne miestieškai – savo marškinių raštais duodavo suprasti, jog liko kaimietis. Juozapas priklausė tai padermei, kurią mūsų laikų metraštininkai pavadino nacionalistais: jis troško tarnauti Tėvynės šlovės vardan. Tai ir buvo jo rūpestis, jo sielvarto priežastis. Jam, aišku, svarbiausia buvo Lietuva, o Tomą turėjo mokyti skaityti ir rašyti pirmiausia lenkiškai. Tai, kad Surkontai laikė save lenkais, jo nuomone, buvo išdavystė: juk sunku surasti lietuviškesnę pavardę. Prisidėjo ir neapykanta ponams – dėl to, jog buvo ponai, ir dėl to, kad atsisakė savo kalbos, kad labiau atsitvertų nuo valstiečių; kita vertus, sunku buvo neapkęsti Surkonto, kaip tik jam patikėjusio savo anūką, ir kartu ruse no viltis, kad jam pavyks atverti berniuko akis ir tasai supras, kokia puiki Tėvynė, – visą šią jausmų painiavą išreiškėdavo jo krenkščiojimas, kai Tomas atskleisdavo prieš jį skaitymų knygelę. Senelė šiomis pamokomis buvo labai nepatenkinta, kaip ir tu, jog broliaujamasi su „chamais“; ji nesutiko pripažinti, kad iš vis egzistuoja kažkokie lietuviai, nors jos pačios nuotrauka galėjo iliustruoti knygą, pasakojančią apie tai, kokie žmonės nuo amžių gyveno Lietuvoje. Bet specialiai samdyti namų mokytoją – o ne, šitai, jos galva, būtų buvusi tuščia paikystė, todėl, burbėdama, jog iš vaiko padarysią „chamą“, ji vis dėlto taikstėsi su Juozapo mokytojavimu. Tomas šių painybių ir įtampos nesuvokė, o suvokęs pripažino, jog tai išskirtinis reiškiny. Jei būtų sutikęs koki anglų berniuką, augantį Airijoje, ar mažą šveduką Suomijoje, būtų suradęs daug panašumų, tačiau už Isos slėnio plytinčią žemę gaubė rūkas, ir iš senelės pasakojimų jis žinojo, ko gero, tik tiek, kad anglai per pusryčius valgo kompota (todėl jautė jiems simpatiją), kad rusai ištremė į Sibirą senelį Artūrą ir kad jis turįs mylėti lenkų karalius, kurių palaikai ilsisi Krokuvoje. Krokuvą močiutei buvo gražiausias pasaulio miestas, ir ji žadėjo Tomui, kad užaugęs jis ten nuvažiuos. Iš visų šių susipynusių dalykų – iš kažkur toli nukeldinto senelės patriotizmo, iš senelio, beveik abejingo tautiniams reikalams, tolerancijos ir iš Juozapo pasakymų „mes“, „mūsų šalis“ – Tomo sąmonėje užsimezgė būsimasis nepasitikėjimas žmonėmis, kurie jo akivaizdoje pernelyg girdavosi herbais ir vėlavomis, savotiška dvilype ištikimybė.

Česlavas Milošas.
Isos slėnis, Vilnius, Vaga, 1991

Javapjūtė Verkių apylinkėse. XIX a. pab.

S.F.Fleury nuotr.

Neišsižadėjau ir neužmiršau,
tebeturiu tave tokią kokia buvai,
kai mane auginai
savo knygnešiais ir piliakalniais,
buvusiais karžygiais,
paslaptینگais miškais,
ilgesingom liūdnom dainom –
pasaka tu buvai, ne šalis,
pasaka sekti nebaigta –
ir tebelaikau tave savyje
nepakeistą nepabaigtą –

Liūnė Sutema

Kitame numeryje:

- Aldona Žemaitytė apie „Kauno daile“
- A. Motuzas. Katalikiškas rugpjūtis
- S. Abromavičius. Ramybė Ramybės parke

Redaguoja **Renata Šerelytė** rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja **Jonas Kuprys**

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1–as psl. Česlovas Milošas. „Mes“, „Mūsų šalis“...
- 2–as psl. A. Idzelis. Sovietinis holokaustas Lietuvoje.
- 3–as psl. „Atminties kaligrafiški rankraščiai...“
- 4–as psl. Pranas Visvydas. Malonaus skaitymo trauka
- 5–as psl. S. Abromavičius. Vizitėlės – kančių liudytojos
- 6–as psl. Virginija Paplauskienė. „Rašiau iš meilės...“
- 7–as psl. A. Petraitytė. Tariamiosios nuosakos galia

Sovietinis holokaustas Lietuvoje 1940–1941 metais ir jo vykdytojai

AUGUSTINAS IDZELIS

Liepos 21 diena. 1940 metais Krakių bažnyčioje, Kėdainių apskrityje, Henrikas Idzelevičius vedė Salomėją Rindzevičiūtę. Po vestuvių visi artimieji ir draugai nusifotografavo. Nuotrauka kabo mano namuose Sugar Grove, Illinois. Dažnai į ją žiūriu. Iš maždaug 30 asmenų tik mano mama (98 metų) ir teta Jadvyga Kliorienė (90 metų) yra likusios gyvos. Visų veidai nuotraukoje rimti, net liūdni.

Liepos 21 dieną lietuviams šypsotis nebuvo jokios priežasties. Kaune vyko pirmoji okupantų Liaudies seimo sesija. Justas Paleckis kalbėjo apie „tą brolišką pagalbą (...), kurią atnešė mums tautų išvaduotoja Raudonoji armija“. Po trumpų „diskusijų“ Seimas paskelbė, kad Lietuvoje įvedama sovietinė santvarka ir kad Lietuva yra Sovietų Socialistinė Respublika. (Arvydas Anušauskas „Lietuva 1940–1990: okupuotos Lietuvos istorija“, Vilnius: Lietuvos gyventojų ir rezistencijos centras, 2005, p. 84–85).

Po 22 trumpų metų Lietuva prarado savo nepriklausomybę. Kraštas ne tik neteko savo laisvės, bet nuo pirmųjų okupacijos dienų jos gyventojai tapo sovietinio holokausto aukomis.

Liepos 10 – 17 dienomis, pagal istoriką A. Anušauską, 504 asmenys buvo suimti ir ilgainiui likviduoti. Kas mėnesį jų skaičius didėjo. Aukščiausias įtampos taškas buvo pasiektas birželio 14 – 26 dienomis, kai maždaug 30 000 žmonių buvo sukimšti į vagonus ir ešelonais išvežti į Sibirą. Kaliniai, kurių karo pradžioje okupantai nespėjo išvežti, buvo nukankinti arba sušaudyti Telšiuose, Pravieniškėse, Panevėžyje, Červenėje ir kitur.

Praėjo 70 metų nuo sovietinio holokausto pradžios. Spaudoje šitas tragiškas įvykis nesusilaukė deramo dėmesio. Kalbant apie sovietinius veiksmus Lietuvoje per pirmąją okupaciją, net žodis „holokaustas“ nėra vartojamas.

Terminas „holokaustas“ pagal įprastą jo vartoseną reiškia „nacių vykdytą sistemingą žydų žudymą Europoje Antrojo pasaulinio karo metais“. Žydų kilmės istorikai, mokslininkai, rašytojai terminą „holokaustas“ aiškina išimtinai kaip žydų naikinimą. Sociologas Zygmunt Bauman teigia: „The Holocaust was indeed a Jewish tragedy. Though Jews were not the only population subjected to a „special treatment“ by the Nazi regime (six million Jews were along the 20 million people annihilated at Hitler’s behest), only Jews had been marked for total destruction, and allocated no place in the New Order that Hitler intended to install“. (Zygmunt Bauman „Modernity and the Holocaust“, Ithaca, New York, Cornell University Press, 1989, p. x).

Pasak Baumano ir kitų rašytojų, holokausto unikalumas priklauso ne nuo aukų skaičiaus, bet nuo aukų ypatybės. Visi žydai buvo pasmerkti sunaikinimui, kai tuo tarpu kitos nacių aukos nebuvo pasmerktos visuotiniam sunaikinimui. Naudojant visuotinį sunaikinimą kaip matą, galime padaryti analogišką išvadą, kad raudonasis teroras Lietuvoje taip pat buvo holokaustas. Nacistinio holokausto esmė – visų žmonių, kurie priklausė tam tikrai tautinei grupei (žydų tautai), likvidavimas. Sovietinio holokausto esmė – visų žmonių, kurie priklausė nepageidaujamai klasei, likvidavimas.

Priešiškos klasės likvidavimas buvo vienas iš pagrindinių stalinistinės ideologijos ir politikos tikslų. Solomonas Atamukas, kuris 1940–1941 metais atliko komjaunimo ir partinį darbą Kaune,

aiškina, kad po okupacijos „Lietuvoje liko nuverstųjų išnaudotojų klasių ir partijų diduma“. (S. Atamukas „Nauja Lietuva – nauji kadrai: LKP darbas ugdant respublikos kadrus“, Vilnius, Mintis, 1974, p. 107).

O kas buvo ta diduma? Pagal Atamuką, tai „buvę nacionalizuotų pramonės, prekybos, transporto įmonių bei didelių namų savininkai, dvarininkai ir buožės, (...) policijos pareigūnai, reakciniai karininkai ir dvasininkai, Šaulių sąjungos vadai“. O ką daryti su šitais „išnaudotojų klasių „žmonėmis? Remiantis stalinistine politika, atsakymas aiškus – jie visi turi būti likviduoti.

Atamukas, žinoma, nevartoja žodžio „likviduoti“. Būdamas Vilniaus aukštosios partinės mokyklos vyresnysis dėstytojas ir katedros vedėjas, jis yra komunistinio žargonu meistras: „Tarybų Lietuvos partiniai ir valstybiniai organai visokeriopai kovojo prieš socialinius priešus. Nebuvo apsieita ir be prievartos bei baudžiamųjų priemonių.“ (p. 108). Čia Atamukas apibūdina sovietinio holokausto esmę – prieš „socialinius priešus“ partiniai ir valstybiniai organai „visokeriopai kovojo“. Ta „kova“, Atamuko žodžiais, „niekada neįvyksta ir negali įvykti nepalietus vienų ar kitų socialinių klasių jėgų interesų, nepadarus socialinių nuoskaudų“ (p. 109). Taigi, pagal komunistinį žargoną, sovietinis teroras prieš klasės priešus ir jų likvidavimą – tai tik paprasta „socialinė nuoskauda“.

Ironiška, kad Atamukas, sovietinio holokausto Lietuvoje apologetikas, 1992 m. atvažiavęs į Izraelį tapo nacistinio holokausto Lietuvoje ekspertu, o jo straipsniai bei priekaištai lietuviams buvo išspausdinti „Akiračiuose“ bei „Lituanus“ žurnale.

Žydų holokausto klausimas Lietuvoje kaip akademinė tema ir kaip švietimo sistemos mokymo uždavinys yra susilaukęs didelio dėmesio. Praėjusių metų rugsėjo 21 d. Lietuvos Seimas nusprendė 2011 metus paskelbti Holokausto aukomis tapusių Lietuvos gyventojų atminimo metais. Spalio pradžioje grupė Lietuvos pedagoginio universiteto dėstytojų ir gimnazijų istorijos mokytojų išvyko į Izraelį klausytis paskaitų apie nacių holokausto dėstymo naujoves.

Vasario 12 dienos „Draugo“ pirmajame puslapyje pasirodė Lietuvos užsienio reikalų ministerijos informacinis pranešimas apie Anglijoje vasario 6–7 dienomis vykusią mokslinę konferenciją, kurios tikslas buvo nagrinėti Lietuvos žydų istoriją ir holokaustą. Konferenciją rengė Londono University College ir Lietuvos istorijos institutas. URM pranešime rašoma, kad konferencija

išsamiai nušvietė antisemitinių nuotaikų stiprėjimą Lietuvoje XX amžiaus ketvirtame dešimtmetyje. Paskutinė konferencijos dalis detaliai nušvietė holokaustą Lietuvoje ir „lietuvių dalyvavimą žydų genocide“.

Šie klausimai yra svarbūs. Lietuvoje vykdomi holokausto moksliniai tyrimai yra sulaukę daug monografijų, mokslinių straipsnių ir konferencijų. Tačiau kodėl sovietinis holokaustas nėra susilaukęs panašaus dėmesio Lietuvoje? Kodėl istorikai, ypač Lietuvoje, vengė analizuoti klausimus apie žydų dalyvavimą sovietiniame holokauste per pirmąją okupaciją?

Žydų vaidmuo valdžioje ir sovietiniame holokauste Lietuvoje yra kontroversinė tema, kuri nėra susilaukusi akademinio dėmesio – istorikai bijo šį klausimą iškelti. Klausimas yra tapęs neliečiamas dėl politinių priežasčių. Prieš 20 metų istorikas Saulius Sužiedėlis taip klausimą pristatė: „Savaime kyla klausimas apie skirtingų tautybių proporcinį vaidmenį, vykdant okupacinę politiką. Nereikia aiškinti, kad tai nepaprastai slidi ir opi problema, kurios nagrinėjimas dar ir šiandien labai lengvai gali tapti apologetiniu ginklu, svarstant 1941–ųjų metų žydų genocidą“ („Metmenys“, nr. 61, 1991, p. 155).

Bet koks bandymas iškelti klausimą apie žydų vaidmenį sovietinėje valdžioje yra vaizduojamas kaip lietuviško antisemitizmo išraiška ar kaip bandymas pateisinti lietuvių, kaip žydšaudžių, dalyvavimą nacių holokauste. Tam tikri įtakingi istorikai aiškina, kad lietuviai ir apskritai visa lietuvių tauta yra atsakinga už žydų tragediją Lietuvoje. Paminėsiu tik vieną istoriką – Dov Levin, Lietuvos žydą, kuris, būdamas Hebrew University of Jerusalem profesorius, taip rašo: „Most (...) if not the vast majority of the Jewish victims in Lithuania were murdered by or with the active assistance of Lithuanians – most of them Catholics.“ („Holocaust and Genocide Studies“, Vol. 7. No. 2, 1993, p. 247).

Tam tikri istorikai ir politikai teigia, jog žydai buvo ne tik lietuviško antisemitizmo aukos, bet kad jie, pagal kažkokią keistą dialektiką, nukentėjo nuo bolševikų daugiau negu lietuviai. Yra pasisklidusi nuomonė, kad per 1941 metų birželio trėmimus žydų skaičius proporcingai buvo didesnis negu lietuvių.

Kalbant apie trėmimus ir suėmimus, sovietiniai organai Lietuvos žydams buvo žymiai švelnesni negu lietuviams ar lenkams. Per pirmąją okupaciją klasės priešų įvardijimas ir atpažinimas tapo svarbia valstybine operacija, kurią vykdė sovietinis saugumas. NKVD pradėjo „kontrrevoliucinių elementų apskaitą“ – tai yra klasės priešų sąrašų sudarymą. NKGB majoro P. Gladkovo 1941 m. gegužės 13 dienos telegrama SSRS valstybiniam saugumo liaudies komisarui drg. Merkulovui pristato sąrašą asmenų, surašytų pagal organizacijas ir tautybę, kurie turėjo būti suimti ir ištremti. Iš viso buvo užregistruota 241 000 asmenų. Iš jų – 11 158 (arba 5,6) proc. žydai. Iš to skaičiaus per birželio trėmimą 22 164 asmenys turėjo būti pasiųsti į mirties stovyklas. Pastarajame skaičiuje buvo 853 žydai. Tai tik 3,8 proc. visų surašytų žmonių ir tik 0,3 proc. visų žydų Lietuvoje. (Arvydas Anušauskas „Lietuvių tautos sovietinis naikinimas, 1940–

Nukelta į 8 psl.

„ATMINTIES KALIGRAFIŠKI RANKRAŠČIAI...”

ELENA KARNAUSKAITĖ

Apvaizdos akis

krintantys alyvų žiedlapiai krintantys
vyšnių ievų kaštonų žiedlapiai krintantys
į pašto dėžutes reklaminiai skelbimai
facebook’o pranešimai pašto balandžiai
švelniais snapeliais paryčiais beldžiantys
į langą Morzės pranešimus tik nepamenu
nė vieno kodo perskaityti šifruotiems
vakar dienos laiškam neiškalbėtiems
žodžiams neišsakytoms prasmėms
šis rytas prasideda tarsi šulinyje –
žvelgiu į kruopščiai išpjautą dangaus
apskritimą – tik tiek tau dabar priklauso –
ir nė vieną akimirką nesuvirpa mane
stebintis laukinio karvelio vyzdys

DAIVA MOLYTĖ – LUKAUSKIENĖ

Svečiuose

Užlieja veidą pilnatis ir
nemigos vaiduokliai sugrįžta į sceną.

Į seną sostinės butą Tiltos gatvėje.

Kai griaudėja pravažiuojančios mašinos,
o žibintų šviesa išbado akis.

Tamsa po užuolaidom paslepia žvilgsnį.
Ir girgžda medinė kėdė,

ir nuo rašomojo stalo nubyra atminties
kaligrafiški rankraščiai.

Išsiliejus menulio šviesa mįslingai pasklinda
aliejiniais dažais nutapytame tavo portrete.

VLADAS BRAZIŪNAS

broliai vėjai

tame krašte, kur vėjas gano mirusių kaimynų kaimenes
dūdėlės kaulų ir žilvičių švyti užpustytos šimtaakio sniego
pagiryje po kalnu didelis akmuo, sunkus kaip miegas
ir didelis po akmeniu žmogus ar velnio žmuo išverstakailis

matyti visa, kas praslydo visa pro akis, kas buvo čia nematoma
kas išsilydė šviesoje, ką užkedeno tamsumos
maža balta avytė, trys kalytės amsinčios
kimių balsu, belytės padarėlės, užsispyrusios, vis tampo mus

po tyrų pievas, pavadėliai žvilgūs, ilgi ir žvangūs, ir aklašis žvalgas
patenka į tą pačią saldžią pasalą
kur vėjas ganė mirusių kaimynų pasakas

už kalno geležies, už žalvarinių vartų Tartaro akmens išalkus
nuo šalto delno rupūžėlė žvalgos, ir vėjas bačkoje lankais apkaltas
pradžiai kalta: gyveno kartą vėjai...
... jie buvo broliai, – tęsinys nekaltas.

VIKTORAS RUDŽIANSKAS

Eilėraščio vidurys

– – lakštingalėta aušra,
o vis vien oras kvepia tavo vienatve, neatskleistoji,
jokio vaizdo garse, na, gal adata, į kurią niekas neįveria siūlo,
vėjas nunešė skiautę medžiagos, matau žalsvą dėmelę, trapią
rūtos šakelę, lakštingala lakštingalėle,
ši aušra geidžia likti aušra be giesmės – – –

Aldonos Ruseckaitės nuotr.

ROBERTAS KETURAKIS

Sangvinu pieštas peizažas

Juodai apsirengus senutė čežančiam parke
siūbuoja tarytum šešėlis
Kur nuo medžio apnuoginto gula –
kaip į spindulį baltą – į giją gyvenimo parka
žaisdama įpina švelniai voratinklio siūlą –

Šniokščiantis rudens vėjas lapus šluoja ir šluoja
saulė nusėdo – ims temti netrukus
senutė siūbuoja takely – ir parka antroji
giją sprindeliais matuoja
ir į kamuolį suka –

Laiko pirštai lediniai nebrėžia kryžiaus – nemirki
takelis veda senutę nors niekur nuvesti negali
trečioji sesuo – toliaregė – čekšteli žirkklėm
laimė – pro šalį –

DONALDAS KAJOKAS

pats sodų žydėjimas

palengva paskui menamą žvaigždę per menamą naktį
šerkšno pakraščiu iriasi menamas biblinis rytas
pirmapradžiais dvelksmais apvarvėjęs toks neišmąstytas
su žavinga miglos klaidele, – Dievas žado netektų
išvydęs

apie asilą ant kalvos

ryte, žmonės kalba, turėjęs du asilus, vieną pragėręs, jaunesnį
kad pasijustų jaunesnis už dar jaunesnį save

ką tik turėjusį du asilus, vieną pragėrusį, dabar va – vos judantį
krutantį vakarop ant senesnio dar senesne kalva

ARVYDAS GENYS

Sodo paslaptys

4

Pietų vėjas padvelkė o tu sakai: šičia šiaurė
net pusamžės obelys apželia kerpėm
bet keisčiausi kvapai sukuriuoja ore
net saldu rožes karališkai karpančiai
lyžtelt savo įdrėkstą ranką

5

Žemę kasu ir džiaugsmas jau plūsta kūnu
lyg baugus virpulis o vaikas sako: jis kasa
veidą užlieja ištirpus žemės druska
toks dar nesu bet prakaitas kapsi
prisiminiau: žvaigždės viršum sodybos

Malonaus poetinio rašymo ir skaitymo trauka

PRANAS VISVYDAS

Turbūt niekas tiksliai nepasakys, kiek šių metų „Poezijos pavasario“ almanachų atsidūrė užsienyje, juo labiau Amerikoje. O aš netikėtai esu jį gavęs iš Kauno prieš pusantro mėnesio. Taigi Kalifornija praturtėjo šiuolaikinės Lietuvos poezijos rinkiniu. Pailgo formato. Be nuotraukų. Aiškaus šrifto. Poetai ir poetės sugrupuoti dešimtmečiais. Gimimo metai – po pavardeimis, tad į 1930–1944 metų laikotarpį įvesti Vacys Reimeris, Aldona Puišytė ir Tomas Venclova. Grupės atskirtos grafikos vaizdais, primenančiais pro mikroskopą regimas ląstelės. Almanachą sudarė Erika Drungytė. Almanacho viduje rasite plokštelę „Poezija ir balsas“ su savo kūrinius skaitančių poetų balsais. Ją įrašė Virginijus Gasiliūnas.

Nėra šioje knygoje daugelio pirmaujančių poetų. Matyt, atsisakė dalyvauti ar laiku nenusiuntė savo naujų eilėraščių. Vis tiek dalyvauja daugiau nei 80 šių seniausią indoeuropiečių kalbą mylinčių asmenybių, ir to pakanka almanachui parodyti dabartinį lietuvių poezijos lygį. Daug dailaus subjektyvizmo, bet yra pakankamai vertingo naujoviško estetinio igūdžio. Įvairuoja stiliai ir tematika. Nepasakysčiau, kad Erotas grotų pirmuoju smuiku. Taip pat, kaip visada, įtraukti „Poezijos pavasario“ svečiai užsieniečiai, žymūs šio žanro meistrai. Matome lietuvių vertėjų talentą.

Itin mane sudomino aktualūs kritikos straipsniai paskutinėje knygos dalyje „Poezija ir laikas“. Violeta Šoblinskaitė pateikia ilgoką rašinį „Lopšinė Justinui Marcinkevičiui ir poezijos laukui“. Yra čia su Justino kūryba ir jo charakteriu susijusių detalių. Iškelia jo kilnų lietuviškumą ir nepaprastą įtaigą tautai. Cituoju: „Just. Marcinkevičiaus karta – mano tėvų karta! – nepaisant visų baisybių, jiems tekusių, turėjo dvi galingas paspirtis – Tikėjimą ir Tėvynę!“ Jos tekste atsiskleidžia nepakanta dabartinei demokratinei Lietuvos santvarkai, juolab globalizacijos polinkiams. Žodžiu,

Marcelijus
Martinaitis

**K.B.: Margarita, norėčiau būt
tavo mylimas katinas**

Vakarais,
Mums sėdint prie židinio,
Snausčiau ant tavo kelių,
O tu mane glostytum.

Žaisčiau
Tavo plaukų sruogomis,
Auskarais,
Rankogalių apsiuvais,
Užtrauktukais.

Suleisčiau nagus tau į liemenį,
Padraskysčiau rankas,
Kad mane švelniai pabartum.

O naktimis
Užmigdamas
Norėčiau murkti,
Tarp tavo krūčių įsitaisęs –
Paskutinis, tingus,
Senstantis
Tavo mylimas katinas.

Almanacho viršelis. Dailininkas– Ramūnas Čeponis

autorė čia suranda lauką politiškai pamoralizuoti. Ir sudievinėti patriotinį tikėjimą.

Kitame rašinyje į poeziją iš filosofinio kampo žvelgia Rimantas Tamošaitis „Kas suka poezijos kartų ratą?“ Jau gimnazijoje žinojome, jog eilėraščius kurpia vieniši įsimylėjęliai. Anot Tamošaičio, žmoguje poetinę jauseną sukelia žmonijos gyvybę palaikantis pradas erosas – „šmėkliškas, nepasiekiamas, nepasotinamas“. Šiuose filosofo teigimuose yra dalis tiesos. Tačiau, man regis, daug kas žmogiškai erotinio ir apskritai daugelis gyvenimą teigiančių dalykų yra susieti su malonumo instinktu. Tik jo dėka erotika yra tokia gyvastinga... Be malonumo erosas bematant išgaruotų. Juk daug ką gyvenime darome iš malonumo ar būsimo pripažinimo, net kartais rizikuodami gyvybe. Tad rašome eilėraščius tik malonumo vedami. Erosas tėra tik mitas, o malonumas – egzistuojantis jausmas. Tokia yra mano ontologija. Gal ir primityvoka, bet man suprantamai apčiuopiama.

Didžiai pamokantis yra Laimos Kreivytės straipsnis apie kai kurių lietuvių poečių dabartinę kūrybą „Potekstė: poetės portretas“. Autorė jose suranda dabartinio gyvenimo padiktuotų natūralių dalykų. O tai iš tiesų yra metodas, kuriuo vaizdžiai naudojosi avangardo poetai New Yorke prieš maždaug 40 metų. Reali įvairovė visad įdomesnė už idealizuotą fantaziją. Kreivytė rašo: „Laisvas, autoironiškas savo poetinio pasaulio konstravimas siejasi ir su kitomis – nepoetiškomis – atmainomis. Laikraščių skelbimų nuotrupos, kanceliarinės ar akademinės kalbos žargonas, rašteliai ant durų ar pastabos pažymių knygelėse susilieja į vieną šnekamosios kalbos srautą.“ Žmogaus buitį su viskuo skverbiasi į poeziją. Pritariu, pritariu. Autorė įtikinančiai aptaria kai kurių jaunų poečių kūrybą.

Gana tiesmukai poetų pajėgumą numato Ramūnas Čičelis rašinyje „Šiandieninės lietuvių poezijos dėlionė“. Patinka man šis žodis „dėlionė“. Sklandžiai sudėlioti žodžius poetams visad malonu, ir „prastą poetą atpažinsi iš jo puikių pirmųjų eilučių“. Atseit, gabūs poetai nesistengia

gražiai pradėti savo žodinių kūrinių. Čičelis gausiai cituoja penkių žymių poetų eilėraščių pirmąsias eilutes, įrodydamas, kad jos nėra ypatingai dailios. Manau, kalbiškai patrauklios, kaip tamsaus vyno taurelė. Kad ir Justino Marcinkevičiaus „Kai džiugsmo diena su vakaro liūdesiu šoko“, Donaldso Kajoko „Vien gėlės yra išmintingos“, Aido Marčeno „diena praėjo, dar diena“, Rimvydo Stankevičiaus „Iš atminties tarpeklių“, Donato Petrošiaus „baltame stačiakampyje tuštuma yra“ ir daugybė kitų.

Šio almanacho poetams ir poetėms lemta galuotis su gyvenimu pasaulyje. Subjektyviai ir įvairiausiomis temomis. Nors „vėjai“ ir „šešėliai“ ypač dažni, bet sąvokų įvairumo yra apščiai. Norėčiau apie kiekvieną ką nors pasakyti, nes visą jų indėlį skersai išilgai perskaičiau. Nepaisant nesenų dviejų žymių poetų mirčių, lietuvių poezija tebelieka lyriškai įdomi, jausminga, netrūksta ir avangardiško požiūrio bei žaismo. Jei ko ir pasigendu, tai tik išgyvenimo tiesomis bei išradingomis metaforomis alsuojančių kūrinių. Skambių šedevrų. Teisinamasi: dabar vyrauja kitokia stilistika. Tačiau juk ji nėra amžina, ją irgi galima pakeisti.

Baigiant magą paminėti Benedikto Januševičiaus iškaltą litanią „Apie genus“, prasidedančią įsimintinomis eilutėmis: „nepamainomų žmonių nėra! ir nėra nepakeičiamų pasaulių!“ □

Georgi Lobžanidze

* * *

Vienišas mano draugas šventikas, Viešpatie,
Tarp keturių sienų guli ant savo kanapos, su savo katinu,
Jam atrodo, kad jis ne vienas,
Jei tu jam esi, esi ir visur vaikštai greta jo,
Kaip šleifas sapnų ir vaizdinių,
Kurie niekad svetimais jam netapo.
Maldauju, neapgauk jo vilčių,
O jeigu tavęs nėra, imk ir
Sutverk jam save.
Būk greta jo,
Nepalik jo vieno su katinu,
Pasirodyk kaip sapnas,
Būk paprastas.

Vertė Jonas Liniauskas ir Irina Jermakova

Vizitėlės – kančių ir skausmo liudytojos

STANISLOVAS ABROMAVIČIUS

Justinas Sajauskas, Marijampolėje esančio Partizanų ir Tremties muziejaus direktorius sako, kad šiuo metu Lietuvoje yra saugomos kelios dešimtys taip vadinamų *vizitėlių* – pokario metu kalėjimuose, lageriuose kalėjusių moterų rankdarbių ne tik Lietuvoje, bet ir Sibiro, Kazachstano lageriuose. Tai ant nedidelių medžiagos gabalėlių išsiuvinėti rankdarbėliai su žinia saviesiems, kameros draugėms, sveikinimai, linkėjimai išlikti gyvoms ir sulaukti Lietuvos laisvės. Muziejaus darbuotojai sudarė sąrašą išlikusių *vizitėlių*, saugojamų muziejuose, privačiuose archyvuose Lazdijuose, Marijampolėje, Panevėžyje, Priekulėje... (Daugiausiai jų – net 14 – yra Jadvygos Galinytės–Sandienės kolekcijoje). Tekstai daugiausia eiliuoti, panašūs į tuos, kuriuos palikdavo draugėms mergaitės atminimų albumėliuose. Štai 1948 metų birželio 23-ąją Marijampolės kalėjime kalėjusi Jadvyga Galinytė išsiuvinėtoje skiautėlėje siuntė pranešimą į laisvę:

*Mamyte,
Pasimelsk prie stovinčio kryžiaus,
lai Jis paguos tavo varguos.
Aš grįšiu tada,
kada trispalvė plevėsuos.*

Jadzė.

Okupantai bijojo tokios pasipriešinimo jiems formos, neleido laikyti siuvinėjimo adatų, žiogelių, siūlų, draudė rankdarbius perduoti saviesiems. Suradus juos, bausdavo. Štai Aušra Vilkaitė–Juškienė, partizanų generolo Vytauto Žemaičio sesers Kotrynos dukra, prisimena: „1949 metų kovo 10 d. Rytą į kambarį, kuriame ruošiausi eiti į gimnaziją, buvau suimta ir ginkluoto stribo nuvesta į Šiluvos miliciją. Kiek vėliau atvedė taip pat suimtą pusseserę Laimutę Juškaitę (man buvo 13, Laimutei–14 metų). Stribai mus pristatė į Raseinių išankstinio sulaikymo kamara, kur mudvi su žiurkėmis išgyvenome 4 paras. Kalėjimo kameroje Nr. 39 abi išlaikė kokius du mėnesius. Per dienų dienas tik sėdėdavome, nieko neveikdamos, miegoti neleido, siūlus ir adatas atėmė, knygų neturėjome. Aš, nors jaunesnė, buvau aukštesnė, Laimutė – mažesnė ir smulkutė, abi buvome kalinės. Visko mačiusi kalėjimo prižiūrėtoja kartą rusiškai paklausė: „Mergaitės, o jūs už ką?“ Atsakėme, kad už pabėgimą iš tremties. Manau, kad ji nesuprato mūsų, vaikų, nusikaltimo... Dar būdama Raseinių milicijos sulaikymo kameroje į žieminio palto vataliną buvau sukaišiojusi visas turėtas adatas, kurių dalį kalėjimo prižiūrėtojos per kratą rado. Viena iš mūsų metalinį žiogelį buvo paslėpusi lašinių gabalėlyje, tačiau grįžusios iš pirties tos dalies su žiogeliu nebuvo...”

Pagrindu siuvinėliui būdavo palto pamušalo satinas, spalvoti siūlai iš turėtų šalių, skarų, bliuzelių. Siuvinėdavo paslapčia, nes kameros buvo nuolat stebimos, negalima jose dienomis būdavo miegoti, garsiau kalbėtis. Šiandien žinomos tuos darbelius kūrusios Marija Pupkaitė, Ona Valentaitė, Aleksandra Vėlyvytė, Anelė Bubnytė, Antanina Žaldarytė, Aldona Sabaitytė, Jadvyga Galinytė... Darbeliais merginos dalindavosi, juos slėpdavo, išsiūdamos drabužiuose, perduodavo kitiems kaliniams ar net išigudrindavo išsiųsti į laisvę. Štai įkalinto Vilniaus kalėjime iš merginų gautus rankdarbius Vincas Kviečiūnas slėpė 10 metų, o Antanas Radzevičius – net 12.

Iki šiol *vizitėlių* menas mažai žinomas net Lietuvoje. Tad šiomet, paskelbus 2011–tuosius Laisvės gynimo ir didžiųjų netekčių atminimo metais, Kaune, V. Kudirkos viešojoje bibliotekoje, buvo surengta išlikusių *vizitėlių* iš Dominyko Akstino ir Justino Sajausko rinkinių paroda, ta proga išleistas ir puikus tos parodos katalogas. Parodos organizatorė, šios bibliotekos darbuotoja Dalia Poškienė sako, kad tokie renginiai yra dažni šioje erdvėje. „Žmonėms pritraukti leidžiame programėles, parodų katalogus, net knygas, ir dalijame jas klausytojams. Štai šiomet, pažymėdami kruvinų Sau-

Onos Dembinskaitės–Kadusauskienės siuviny, 1948 m., Marijampolės kalėjimas. 120x60 mm. Saugomas Salomėjos Barzdaitienės (Šunskai)

sio 13-osios įvykių herojų kaunietį Titą Masiulį, pasinaudojome jo fotografijomis iš žygių Fanų kalnuose, kažkada esame pristatę ir knygą apie jį „Gyvenkit laisvi ir laimingi“. Labai norime svečius įtraukti į diskusijas. Visada Vasario 16-ąją, Kovo 11-osios dieną pažymime prista tydami jaunimui istorikus ar tų įvykių liudininkus, kurių pasakojimai būna įdomesni ir įtikinamesni už paskaitas ar pranešimus. Dažnas mūsų renginių dalyvis yra Nepriklausomybės akto signataras Algirdas Patackas, dabartiniai Seimo nariai.

Politinės kalinės, be kaltės kalinamos už grotų, nebijojo garbinti Dievą, siuvinėti priesaikos Tėvynei žodžius. Tai tarsi iš toli iki mūsų atkeliavę vizitinės kortelės nuo tų, kurių daugumos jau nėra tarp gyvųjų, kurios praėjo kankinimus, kalėjimus, tremtį vien už didelę meilę savo Tėvynei.

Šiomet kančių ir didžiųjų netekčių išsakymuose

Kauno V. Kudirkos viešosios bibliotekos darbuotoja Dalia Poškienė ir Lietuvos Respublikos Seimo narys, buvęs tremtinys prof. Arimantas Dumčius.

esame numatę akcentuoti moterų–motinų likimus karo negandose, Sibiro lageriuose, pokario kovose, kai jos paaugojo mūsų laisvei savo vaikus. Baigė savo gyvenimus globos namuose, prisiglaudusios pas gimines, nes neliko jų šeimų, kaip ir ašarų jų akyse. Bendraujame su šia tema rašančiais Lietuvos mokslininkais, tų kovų dalyviais.” □

Jadvygos Galinytės pasisiūdintas albumėlis su draugių-politinių kalinių siuvinėtais įrašais. 1949 m. Mordovija, Potmos lageris. 180x130 mm. J. Galinytės–Sandienės kolekcija.

RAŠIAU IŠ MEILĖS...

VIRGINIJA PAPLAUSKIENĖ

Taip savo kūrybą apibūdino išeivių rašytoja Alė Rūta (Elena Nakaitė-Arbienė). Švėsdama jubiliejinį 95-ąjį gimtadienį, paženklino jį nauja knyga „Sklėriai“. Iliustruoti atsiminimai byloja apie iškilią Sklėrių giminės ainius, kuriems ir Ji priklauso. Knygos dizainas ir apdaila – Rasos Arbaitės – Chamberlain.

Renginių ir minėjimų banga, skirta Jubiliatei, prasidėjo Kaune, Maironio lietuvių literatūros muziejuje (toliau – MLLM), kur saugomas rašytojos archyvinis rinkinys; minėjimai vyko taip pat ir Rokiškio bibliotekoje, kurioje saugoma Alės Rūtos biblioteka. Pavasarį Vytauto Didžiojo Universitete išeivių rašytojams skirtoje konferencijoje apie Alė Rūtą pranešimus skaitė dr. Ingrida Žindžiūvienė ir dr. Irena Ragaišienė. Jaukų ir gražų minėjimą Čikagoje surengė Lietuvių Rašytojų Draugijos pirminkė Stasė Petersonienė. Minėjimų banga atsirito ir į Los Angeles – ten, kur Alės Rūtos ilgiausiai gyventa, svajota, kurta, veikta, dirbta vardan Lietuvos.

Paskutinį pavasario sekmadienį, gegužės 29 dieną, Los Angeles radijo klubas „Lietuviškos melodijos“ („Lithuanian Melodies“) ir JAV Lietuvių Bendruomenės kultūros skyrius kartu su ateitininkais surengė išeivių rašytojos Alės Rūtos pagerbimo popietę ir jos naujos knygos „Sklėriai“ sutiktuves. Jame dalyvavusi pati Jubiliatė, rašytoja Alė Rūta jautriai bei tvirtai ištare padėkos žodžius. Ji atvyko lydimą savo rūpestingos dukros Rasos ir jos vyro Russelo Jameso Chamberlaino. Rasa Arbaitė meniškai iliustravo daugiau nei dešimtį Alės Rūtos knygų. Jas sieja ne tik Mamos ir dukros ryšys – tai dviejų artimų sielų, subtiliai jaučiančių meno pasaulį, dviejų bendraautorių dvasinis ryšys. „Sklėrių“ knyga yra jų bendras kūrybinių apmąstymų vaisius. Renginyje dalyvavo ir rašytojos vaikaičiai.

Aktoriai Edita Kliučinskaitė ir Algimantas Žemaitaitis paskaitė ištraukas iš rašytojos kūrybos, Alės Rūtos parašytą bei Br. Budriūno aranžuotą dainą „Šauksmas“ atliko Gražina Grinkevičienė, Nijolė Lembergtienė, Algis Matulevičius, fortepijonu skambino Regina Smolijansky, smuiku griežė Danutė Griškevičienė.

Dalilė Polikaitienė perskaitė Ateitininkų sveikinimą ir įteikė rašytojai puokštę gėlių. Renginio vedėjas aktorius Juozas Puipis supažindino su dalyviais bei svečiais. Šventę pradėjo iš Kanados atvykęs kun. Putrimas, parapijos klebonas Tomas Kranauskas pasveikino Jubiliatę, įteikdamas jai spalvingų žiedų puokštę.

Pagrindinį pranešimą apie Alės Rūtos gyvenimą ir kūrybą skaitė šio straipsnio autorė, kurios atvykimu rūpinosi filantropai Nijolė ir Vitalis Lembergtai. Jūdviejų pastangomis straipsnio autorei buvo suteikta galimybė dalyvauti šiame renginyje, taip pat skaityti paskaitas, bendrauti su rašytojais ir kaupti išeivių rašytojų archyvinę medžiagą ir kituose JAV miestuose (apie tai dar bus rašoma išsamiau).

„Draugo“ skaitytojų dėmesiui pateikiu renginio metu skaityto pranešimo sutrumpintą variantą. Straipsnyje pirmą kartą skelbiamos autentiškos ištraukos iš rašytojos laiškų, dienoraščių, atsiminimų, saugomų MLLM.

Daug gero padaryti...

Kalbėti apie rašytojo kūrybą galima įvairiais aspektais. Literatūrologas Rolandas Barthe'as teigė, kad tyrinėjant rašytojo kūrinius reikia atmesti jo asmeninį gyvenimą, nereikia gilintis į aplinką, kurioje gyventa bei kurta. XX amžiaus 1980 metais Greenblato įkurta Naujo istorizmo mokykla, išpopuliarėjusi 1990 metais, atvėrė tyrinėtojams platesnes galimybes gilintis į autoriaus asmeninį gyvenimą bei jį supančią politinę, visuomeninę, socialinę aplinką. Naujojo istorizmo mokyklos sekėjas Philippe Lejune itin aktualino rašytojo autobiografinę medžiagą, siekdamas ją pagrįsti ir rašytojo kūrybą. Anot jo, rašytojas per autobio-

Alė Rūta (E. Nakaitė – Arbienė) ir Rasa Arbaitė – Chamberlain.

grafinius tekstus, kalendorinius užrašus, kuriuose išryškėja jo aprašomi istoriniai įvykiai ir asmeninio gyvenimo detalės, atskleidžia savo santykių su aplinka.

Prieš keletą metų Alė Rūta perdavė į MLLM savo archyvinį rinkinį: apie praeities įvykius iškalingai byloja fotonuotraukos, dokumentai, laiški, tačiau ypač svarbūs ir reikšmingi poetės dienoraščiai, rašyti nuo 1935 metų iki šių dienų. Alės Rūtos gyvenimas driekėsi per Rusiją – Lietuvą – Vokietiją – JAV. Tvarkant ir tyrinėjant rašytojos medžiagą, atsivėrė biografinės detalės, išryškėjo aplinka, kurioje poetė gyveno Lietuvoje, Vokietijoje ir Amerikoje. Praskleiskime Alės Rūtos dienoraščius ir susipažinkime su jos užfiksuota gyvenimo tėkme.

Alė Rūta gimė svečioje šalyje Rusijoje, Sankt Peterburge. Ūkininkas tėvas Jonas Nakas, vengdamas tarnybos vokiečių kariuomenėje, kartu su žmona Emilija Sklėriūte iš Kunigiškių, Svėdasų parapijos, pasitraukė į Rusiją. Svečioje šalyje pasaulį išvydo pirmagimė Elena. Krikšto tėvu tapo motinos brolis Alfonsas Sklėrius – tuomet buvęs Lietuvos savanoris, vėliau – nepriklausomos Lietuvos pulkininkas, bolševikų okupacijos metu ištremtas į Sibirą, kur buvo nukankintas, ten ir palaidotas. Krikšto mama – tėvo sesuo Veronika Šmalstienė, kuri, kaip ir pridera, globojo savo krikšto dukrą ir vėliau, jai atsidūrus Vokietijoje, parūpino iškvietimus į JAV.

Nakų šeima iš Rusijos sugrįžo į Lietuvą ir gyveno Rudžių kaime – čia gimė trys broliai ir dar viena sesuo. Elenos prisiminimuose išliko šviesūs senelių Barboros ir Ciprijono Sklėrių paveikslai. Pirmuoju mokytoju tapo tėvas, prisimena, kaip kartu „skaitydavo“ Šv. Magdalenos istoriją, „Šventųjų gyvenimus“, „Ūkininko patarėją“. Šeimoje buvo branginama knyga. Pradžios mokyklą lankė Kamajuose, vėliau mokėsi Rokiškio gimnazijoje. Klasės auklėtojas literatūros mokytojas Petras Rapkevičius skatino kurti. Pradėjo eiliuoti ir bendradarbiauti gimnazijoje leidžiamame laikraštelyje. Nakų šeima su penkiais vaikais sunkiai vertėsi, tačiau Alės Rūtos teigimu, tik mamutės dėka jai pavyko pradėti studijas: „Jai esu už viską labiausiai dėkinga. Ji mirė gan anksti, sulaukus 60-ties metų. (Savo romane „Motinos rankos“ atvaizdavau jos gyvenimą). Ji daug man pasakodavo apie „senybą“. Iš jos išmokau pasakoti. Ji buvo stiprios ir labai tvirtos moralės. Mus vaikus ji mylėjo, stengėsi nemoralizuoti, o viską įdiegdavo natūraliai – savo pavyzdžiu.“

Tėvo raginama Elena pasirinko agronomiją – praktišką specialybę, tačiau būdama romantiškos prigimties, ilgėjosi meno. Perėjo į Vytauto Didžiojo Universitetą Humanitarinį fakultetą studijuoti lietuvių kalbos ir literatūros. Įsiliejusi į studentišką gyvenimą, veikė „Birutės“ korporacijoje.

Kaune gyveno pas giminaičius Povilą ir Olgą Sklėrius, tačiau nuolat trūko pinigų įvairioms išlaidoms. Iš namų beveik nieko negaudavo, tekdavo verstis privačiomis pamokomis. Sudėtingos materialinės sąlygos pakoregavo studijų planus. Gavusi Klaipėdos Pedagoginio instituto stipendiją, išvyko tenai siekti mokytojos diplomo. Mokslo sekėsi puikiai, itin patikdavo dėstytojų Ašmanto ir dr. Klemenso Ruginio paskaitos. Baigusi studijas buvo pripažinta diplomuota mokytoja ir pradėjo dirbti mokykloje. Elena siekė, „kad tik greičiau, kad tik greičiau pačiai užsidirbti ir nors mažą dalelę brangiems tėveliams atsilyginti. Taip skaudu, kad dar esu bejėgė, kad į jų priekaištus nieko negaliu atsakyti, o tik viena kentėti... Dievuli brangus, kad greičiau galėčiau įdiegti jiems vilties kibirkstėlę! Taip trokštu visados ir visiems kuo nors patarnauti, ką nors gera padaryti. <...> Mano tikslas – būti paprasta, kuklia mokytoja, būti mažų, nekaltų sielėlių drauge; ir man rodos, tada aš galėčiau daug gero padaryti... Nors daryti gera visada yra progų... Dievuli brangus, neleisk man klaidžioti painiais gyvenimo takeliais, kad nepaklyščiau; parodyk, apšviesk tikrąjį, man Tavo skirtąjį gyvenimo takelį...“ (1935 rugsėjo 25 d.)

Elena Nakaitė mokinių ir mokytojų buvo gerbiama ir mėgstama. Ji ne tik skiepijo meilę lietuvių kalbai, bet ragino domėtis literatūra, skaityti naujas knygas, domėtis istorija, o gabesnius skatino kurti. Mokykloje surengdavo nuotaikingas šventes, rašė vaidinimus, pati juos režisavo: „Dirbau visa siela, visomis jėgomis; viską padariau ką tik galėjau, kad tik suteikti nors truputėlį džiaugsmo mažutėlių sielėlėms. Nežinau, ar aš tikslą atsiekiau – vieni buvo patenkinti, kiti gal nepatenkinti... Tik mano siela rami, nes norėjau vien gero, troškau visiems suteikti džiaugsmo. Parodėme ką mokėjome; paskui žaidžiau su vaikučiais,ėjau rateliu, „Jurgeli, meistrelī“, „uodas skrido į mišką“... Mačiau šypsančius veidelius, mačiau laime spindinčius sielos langelius – nekaltas akeles, ir aš šypsojau su jais, ir buvau laiminga.“ (1936 m. sausio 13 d., pirmadienis).

Elenai visuomeninio veikimo nestigo: „Moterų susirinkime sekretoriavau, skaičiau referatėlį apie Šv. Teresėlės Kūdikelio Jėzaus gyvenimą; paskui prašiau motinų, kad nepagailėtų keletos centų vaikučiams dėl vaikų laikraštėlio. Paskui registravau prenumeratas; nunešiau pinigus kunigėliui.“ (1935 gruodžio 29 d., sekmadienis).

Iš tėvų paveldėjusi gilų krikščionišką tikėjimą, nuolat dėkojo Viešpačiui už teikiamas malones: „Koks geras Tu, Dievuli! Kaip gražus tavo kūrinys – pasaulis! Vakar dar ilgai nėjau miegoti. Stovėjau ant laiptelių, prisiglaudusi prie gimtųjų namelių prieangio. Vakarą toks tylus. Mėlynas

TARIAMOSIOS NUOSAKOS GALIA

Vieno emigrantinio likimo pėdsakais

ASTRIDA PETRAITYTĖ

Pabaiga. Pradžia 2011 m. liepos 9 d. „Kultūroje“

II. Tik klaiki kelionė

Geneva, 1950,IV.11

Mielas Petrai,

Jau rašyti besiruošiant, buvau užkluptas Tavo laiško. Geras korespondentas, tas tiesa, niekad nebuvo. O itin pasimesti pradėjau paskutiniaisiais metais. Kartais užaina tokie „tylos“ periodai, jog jokių būdu nepajėgiu pro juos prasikalti. Toks „tylos“ laikotarpis buvo ir dabar mane užvaldęs. Ant mano stalo krūva laiškų, susirinkusių ištisais mėnesiais, ir vis laukinačių „eilės“... Šiuo kartu su krūva pradedu nirtulingai kovoti. Ji mažta, bet vis pernelyg pamaži...

Tačiau, kiek prisimenu, ir Tu nebuvai, sakčiau, pavyzdinčiai stropus, netolimos praeities mūsų bendravime, atsieit, laiškų rašyme... Džiaugiuos, matydamas Tave gerokai pakitusį! Na, bent toks mano ispūdis, nes Europoje į savo ilgus laiskus kaip ir nesulaukiau dėmesio. O jis, mano galva, tada buvo labai ir labai reikalingas. Gal net nuo to priklausė mūsų pasiimtojo darbo sėkmė. Tačiau kas buvo – praėjo. Žaizdas, atrodo, ir vienas, ir kitas laizysimės dar ilgokai. Na, ir kaip ten nebūtų buvę, tas viskas, be abejo, neturi pakenkti mūsų bičiulystei. O tikra bičiulyste aš visada tikėjau ir dar tikiu!

Iš Tavo pirmojo laiško gerai nuvokių Tavo nuotakas naujajame krašte*. Jos labai artimos mano sioms. Taip, mielas Petrai, mes esame išrauti medžiai, kurie jau niekad niekad neprigis šioje žemėje. Ir ką mes neveiktume, ir kuo mes „nežais-tume“ – vis vien tai bus tik patyčių darbas, kuris niekad neatneš brandaus džiaugsmo, kaip rudensio pakąsti lapai jau niekad nedžiūgaus pavasario vėjams... Tiesa, Tu turi mažą ir sau priklausančią salą – šeimą, kuriai pareigos Tave vers užsimiršti ir dantimis kabintis šios žemės. Tuo tarpu man, vėjo nešiojamam lapui – bastūnui, bohemikui, iki kaulų smegenų prisisiurbusiam Europos sulčių, ir nieko nieko nebeturinčiam – ir toliau lieka tik klaiki klaiki kelionė... Prasibasčiau jau nuo Rytinių šio krašto** krantų iki Vakarinių, ir dievai žino, kur dar neprisibastysiu, tačiau jau aiškiai žinau, jog krašte, kur doleris stabas, o maldykla – auto garažas, jau nepritapsiu... Ir iš viso šiame krašte pradėjau tarytum ne tokį, kokį reikėtų pradėti „padoriam žmogui“, gyvenimą. Pradžioje nerūpestingai pasibasčiau, o paskui pradėjau amžiną kelionę nuo durų iki durų jieskodamas „laimės“. Tačiau mano visas pastangas nunešė viena po kitos einančios streikų bangos. Paskui porą mėnesių „pastudentavęs“ garsijų Stock Yard’ų „universitete“, pradėjau lyg ir tikrąjį amerikiečio gyvenimą: daugiau bedarbis, negu dirbantis... Ir gyvenau gyvenimą su visomis jo dvasinėmis ir fizinėmis kolizijomis: ir badavau, ir alkoholyje mirkau, ir nikotinu nuodijausi, ir... poezija užsiėmiau, ir niekad nebuvo taip arti pačio būties paneigimo, kaip neseniai nutekėjusiame laike... Tačiau dabar, atrodo, krizė jau bus praėjusi ir likusi tik pilkoji diena, kuriai aušra, turbūt, jau niekad neišauš...

Tačiau, kaip bebūtų pilkos ir pačios šios mintys, kažkur giliai, pačiame pasamones dugne, glūdi mažytė vilties kibirkštėlė, jog dar ateis diena, kuri atneš nuostabią ir į šiuos krantus jau negrižtamą kelionę... O kur keliauti – visiškai vistiek, kad tik iš čia...

Nenumanau, koks vaizdas Tau susidarys iš mano patiektosios „mozaikos“, tačiau ir nemanau (ir nenoriu), kad jis būtų rausvas. Tai tokios būtų nuotaikos iš mano pastogės, kuriai vis dar lemta pleventi voratinklių gijom...

Esu Tau dėkingas už prisiminimą ir parašymą, o taip pat ir už mielus linkėjimus.

Su „Šviesos“ prikėlimu dar labai ir labai neaišku. Daug plūkiausi ir daug pastangų dėjau, kad ją čia parodžius, tačiau vis klostėsi ne taip, kaip turėjo ir buvo numatyta. Liūdniausia, kad daž-

niausiai kenkia tie, kurie kaip tik padėti turėtų, atsieit, savi. Visur dygių ambicijų esama, o aš, žinia, nesu politikas ir nemoku tokių ambicijų užglostyti, arba kartais paglostai prieš šerštį... Bėda dar ir ta, jog mes, tie nelaimingieji laicistai, esame velnioniškai išsibarstę po savo individualistinius darželius ir į vieną žardą suprašyti niekaip negalima. O priedo dar – vienas kitą dergiamo, kaip davatkos. „Šviesos“ reikalui smarkiai pakenkė ir Dovydėno organizuojamas „Nemunas“. Jei ne jis, gal „Šviesa“ jau būtų ir pasirodžius. Pakenkė ir pačios organizacijos baimė, kad nenuvesčiau „Šviesos“ į socialdemokratų stovyklą. Mat visas spaudos priemonės ir pastogė buvau iškaulijęs iš „Naujienų“ pačiomis palankiausiomis sąlygomis. Tačiau organizacijos vadovybėje kilo baimė dėl savo cnatos... ir visą reikalą man sutormozavo. Dabar jieskau kitų kelių ir būdų. Be abejo, tai nebūtų sunku, jei... būtų pinigų. Tačiau kaip šią problemą išspręsti, vis dar nesuvokių. Pagaliau ir pats nesiekdamas kojomis žemės nedaug gali nuveikti.

Tačiau pačios idėjos atsisakyti dar nežadu. Jei kartais nepavyktų prikelti „Šviesos“, tai surinkęs būrelį artimų kultūrininkų (iš jaunesniųjų tarpo) mėginsiu dar kartą daryti „nepriklausomą kultūros laikraštį“. Bet apie tai vėliau. Šiaip ar taip vis dėlto nenorėčiau, kad „Šviesa“ būtų nustumta: ji gražiausiai galėtų tapti visų mūsų liberaliniai laicistinių kultūrinių jėgų telktine tribūna, iš kurios būtų drįstama skelbti laisvą ir kovingą žodį. Pagyvėsim – pamatysim, kas iš to išeis.

Šiuo metu esu lyg ir atitrūkęs nuo Čikagos gyvenimo. Mat, visą pustrėčio mėnesio bedarbiaujant ir vis nevykstant įsikibti į darbą, buvau jau bekrentas visiškai desperacijon. Netikėtai (per protekciją) buvo pasiūlytas darbas restorane, už Čikagos visa keturiasdešimt mylių esančiame mažyčiame kurortiniame miestelyje. Nematydamas jokios išeities – išvažiavau, ir jau trečia savaitė gyvenu.. Galima sakyti, esu beveik „patenkintas“. Gaunu maistą ir trejetą desėtų žalių savaitei. Maistas geras. Aplinka puiki: nuostabiai rami. Taigi, Čikagos – to didžiojo kiaulininko – nebegaila... Pagaliau ir persidirbti netenka. Jaučiu, kad čia galėsiu kiek atstatyti paskutiniu metu jau gerokai pairusią sveikatą.

Tai tiek būtų apie „svajones ir siaubus“.

Dabar prie reikalų. Pirmame laiške minėjai, jog norėtum turėti „Šviesos“ komplektą ir gauti platinimui „Vizijų“. Ateityje, kai parsisiųsdinsi iš Alekso savo biblioteką ir archyvą, „Šviesos“ komplektą galėsiu Tau parūpinti. Žymiai blogiau su „Vizijom“. Amerikoj, kaip ir kitose šalyse, jas platino leidėjas. Vyriausioju „menadžeriu“ buvo Tėvai Pranciškonai. Platinimą jie yra baigę gerokai anksčiau ir su leidėju atsiskaitę. Abejoju, kad pas juos tų knygų bebūtų. Aš gi už honorarą gautuosius 200 egz. esu iki vienam visus veltui išdalinęs. Ir šiandien dar vienam kitam, kurių negaliu apsiginti, turėčiau duoti, tačiau nesugalvoju, iš kur paimti. Tiesa, man dar yra pažadėta keli egzemplioriai iš Italijos [...nudrektas lopinėlis popieriaus– ap] tiek, mažta [...] dar susisiekti [su leidėju – ?] jei kartais pas juos būtų kiek likę, gal ir [pavyktų– ?] gauti. Tai paaiškės gerokai vėliau.

Dabar dėl kontakto su „Sūduva“. Bijau, kad čia mano „protekcija“ gali daugiau pagadinti, negu padėti. Mat, esu pakliuvęs pas brolius Šulaičius į nemalonę, už „sudirbimą“ spaudoje jų ruoštojo „literatūros“ vakaro. Deja, pasirodo šiame krašte paslapčių nėra, todėl ir Br. Š-čiams nebuvo sunku išsiaiškinti anos piktos kritikos autorių... Taigi dabar mūsų santykiai lyg ir atšalę. Ir iš viso čia savo straipsniais esu esu gerokai košės prisiviręs. Jei skaitai „Naujienas“, tai turėjai apstebėti tokį Dixį ir Alg. Saulenį? Na, ir po visų šių glupstvų, dabar Čikagoje kas antras teatralas nebesisveikina su savo kolega, o man pačiam jau buvo pažadėta išrinkti visos sagos iš palto... Tačiau aš nukrypau. Vis dėlto žemiau pridedamu adresu parašyk vienam iš brolių ir pažymėk, jog aš patariau į jį Tau kreiptis ir iš viso apie Tave galėsiu suteikti „platesnių“ žinių. Aš bandysiu prie pirmos progos asmeniškai su jais susitikti ir Tavo reikalu pakalbėti. Aš manau, jog turėtum susitarti, nes knygų jie turi daug, o čia gi jų niekas neskaito ir

neperka...

Taigi, rašyk tokiu adresu: Pranas Šulaitis, 2334 So. Oakley Ave., Cicago 8, Ill.

Dėl Jonyno monografijos sunku būtų ką pasakyti, nes čia gi nėra jokio organizuoto spaudos platinimo. Gal reikėtų pasiūlyti „Gabijai“ Brooklynė? („Vienybės“ adresas). Gal kas ir išeitų.

Mano „planuose“ yra dar ši pavasarį užklysti į Tavo miestą. Noriu aplankyti „Šviesos“ skyrių ir bičiulius: Tave ir Dalią Kubertavičiūtę–Maurukienę (su Mauruku, kurio nepažįstu). Tarėmės su Dalia Sruogaite, kada pasukti Toronto pusėn. Tik vis nesutarėm, nes aš noriu oru, o ji žeme... Bet apie tai irgi vėliau.

[priedas ranka] Šiuo kartu baigiu. Geriausi sveikinimai Tau ir šeimai. Tavo Vytas

[lapo šone] P.S. Atleisk, už tokias pabiras mintis, mat mašinėlė tarškinant – taip ir nusi-tarškina...

III. Skambaus vardo firma

M i e l a s P e t r a i,

bandžiau išaiškinti Tau rūpimus klausimus.

Jie atrodo maždaug taip: –

1. Rukšos poezijos išleidimas /112 psl., 800 egz./, imant šiek tiek pigesni popierių negu Rūko knygai ir renkant varityperiu, atsieitų apie 450 dolerių. Bent šios sumos neprašoktų.

2. Šios knygos surinkimas linotipu kaštuotų apie 120, o varityperiu /lygiai tokiu pat šriftu kaip Rūko knyga/ apie 70 dolerių.

3. Plokštelės, jeigu jų vienkartinis užsakymas būtų nemažesnis negu šimtas štukų, ir jei visas negatyvų paruošimo darbas būtų mano paties atliktas, būtų galima padaryti po 2,50 štuka. Yra tik viena sąlyga: plokštelės turėtų būti baigtos iki liepos mėn. 18 d. Tai todėl, kad liepos mėn. 21 d. aš išeinu 2 savaitių atostogų, o po manęs tuojau iš-eina tas asmuo, nuo kurio priklauso šis ”biznis”. Gi atidedant po atostogų, visas reikalas pasidarytų vėl nelabai aiškus.

Taigi, jei nori pasinaudoti mano pagalba /iš anksto išpėju, jog ji Tau nieko nekaštuos/, tai skubiai rašyk. Kaip tik baigiu San Michelės antrąją dalį ir greit būsiu laisvesnis, todėl galėčiau Tavo numatytas abi išleisti knygas paruošti fotografavimui ir perkėlimui ant plokštelių. Tektų pradėti nuo Simonaitytės***, o šią bebaigiant gal jau būtų surinktas ir Rukša.

Iš savo pusės Tau pažadu ir visą pagalbą susi-jusią su spaustuve, knygrišykla ir, jei bus reikalo, su ekspedicija.

Tai tiek šiuo kartu. Laukiu paraštant.

Perduok mano geriausius sveikinimus ir moteriškajai savo šeimos daliai!

I k i.

Tavo Vytas [ranka]

Čikaga, 1952 m. birželio mėn. 8 d.

Netrukus – birželio 20-ą vėl rašomas laiškas: „Mielasai Petrai“, iškart einant prie „Aukštųjų Šimonių“ išleidimo sąmatų 2000 ir 1500 egz. tiražui, jos pakomentavimo. Ir Bičiulystės gaida toliau aiškiai girdima:

„Dabar dėl mano „talkininkavimo“. Be abejo, klapatėlio su šia /kaip ir su kiekviena/ knyga būtų, tačiau jo nežadu vertinti doleriais. Jaučiu savo pareigą Pačiam šiame reikale kiek galima padėti, na, o be to, juk ir „kompanijonai“ vienos sudegusios leidyklos esame... Na, poros desėtkų egzempliorių tikrai norėčiau gauti, nes „korespondentų“ vis dar turiu visose pasaulio šalyse, kuriems jau senai nerašau laiškų, o tik retkarčiais kokia knyga apsiskelbiu, jog dar gyvas... (...)”

[nuskenuotas laiškas]

* Kanadoje

** JAV

*** P. Januševičius Toronte įsteigtoje savo leidyklėlėje „Baltija“ 1952 m. perleido I. Simonaitytės romaną „Aukštųjų Šimonių likimas“. B. Rukšos pirmąją poezijos knygelę „Žemės rano-kose“ jis išleido 1950 m.; matyt, čia kalbama apie antrąją – „Ugnies pardavėjas.”

Sovietinis holokaustas Lietuvoje 1940–1941 metais ir jo vykdytojai

Atkelta iš 2 psl.

1958 metais”, Vilnius, Mintis, 1996, p. 83–89).

Tokia „švelnumo tendencija” matyti ir kituose NKVD dokumentuose. NKVD Vilniaus miesto valdybos tardymo skyriaus viršininko pavaduotojas v/s kpt. Kozlovas 1941 m. sausio 5 d. parengė raštą „Apie kontrrevoliucinių organizacijų ir partijų Vilniaus mieste likvidavimą”. Suimtieji buvo suskirstyti pagal tautybę. Lenkų buvo 548, lietuvių ir žydų skaičius buvo tas pats – 66 žmonės. (Anušauskas, 53 p.). Reikia atkreipti dėmesį į faktą, kad tuo metu žydų skaičius Vilniuje buvo maždaug 70 000 žmonių, o lietuvių – tik keletas tūkstančių.

Pagal Kozlovo raportą žydai nebuvo traktuojami kaip „kontrrevoliucinis elementas”. Yra pagrindo teigti, kad žydai tapo revoliucinių permainų okupuotoje Lietuvoje dalyviais. Kaip istorikas Dov Levin rašo: „The Soviet regime was the lesser evil. Thus we can readily understand why most Lithuanian Jews were inclined to accept and even adapt to the situation (Dov Levin, „Fighting Back: Lithuanian Jewry’s Armed Resistance to the Nazis, 1941–1945”, New York, 1985, p. 24). Dovo Levino teigimu, Lietuvos okupacija žydų daugumai tapo ne blogybe, bet gera proga prisidėti prie naujos stalinistinės santvarkos kūrimo.

Lietuvos istorikai (pvz., Liudas Truska) bando sumenkinti žydų vaidmenį valdžioje per pirmąją sovietinę okupaciją. Truska aiškina: „išliko darbuotojų sąrašai, net statistinės suvestinės. (...) me-

džiagos užtenka, ir tuos skaičius galima žarstyti, bet išvada tokia, kad jokio ypatingo žydų vaidmens nematyti. (...) sovietmečio viršininkas turėjo būti tos šalies tautybės – stalininė kadru politika: viršininkas lietuvis, pavaduotojas, kurio balsas lemiamas – rusas, atsiųstas iš TSRS, nes jis yra partijos narys, turi patarti. Žydai sunkiai tilpo į šią schemą.” (Liudas Truska „Lietuvių–žydų santykiai, istoriniai, teisiniai ir politiniai aspektai”. „Praktinis seminaras–diskusija: Stenogramos, Lietuvos Respublikos Seimas, Vilnius, balandžio 23 d., p. 15).

Truska, nors ir buvęs komunistas istorikas sovietiniais laikais, kažkaip pamiršo Iciką Meskupą – Lietuvos žydą, kuris per pirmąją okupaciją buvo Lietuvos Komunistų partijos antrasis sekretorius ir faktiškai turėjo daugiau įtakos Maskvoje negu Sniečkus. Sniečkus buvo Kauno kalėjime, Meskupas dirbo Maskvoje ir grįžo į Lietuvą 1940 metų birželį ant tanko, apsirengęs raudonarmiečio uniforma. Meskupas buvo atsakingas už stalininę kadru politiką Lietuvoje. Per penktą LKP suvažiavimą Meskupas puolė J. Paleckį už jo „prolietuviską” požiūrį į kadru politiką.

S. Sužiedėlis aiškina: „The number of Jews who participated in Party structures constituted but a fraction of the overall Jewish population in Lithuania, which contained historically powerful components ideologically hostile to Communism, primarily the Zionists and Orthodox communities”. („Vilnius: Magazine of the Lithuanian Writer’s Union”. Summer, 1998, p. 144).

Jaunosios kartos Vytauto Didžiojo universiteto istorikas Linas Venclauskas palaiko Truskos ir Sužiedėlio išvadas apie žydų vaidmenį sovietinės valdžios struktūrose: „Žydų Lietuvos komunistų partijos narių bei kitų bolševikų jėgų struktūrų procentinė sudėtis šiandien jau yra žinoma ir, lyginant su kitais procentais, kad ir tuo pačiu lietuvių skaičiumi, yra maža ar vos pastebima. (...) Vaizdžiai ir kiek perdėtai galima sakyti, kad pakako, jog Leonas Koganas taptų sveikatos apsaugos ministru pirmajame Tarybų Lietuvos ministrų kabinete, ir dalis Lietuvos gyventojų pradėjo manyti, esą jie žydų išduoti, o bolševizmas – tai ne tik iš išorės kylanti grėsmė Lietuvos valstybingumui, bet ir doktrina, turinti tariamų daug pasekėjų tarp Lietuvos žydų.” (Ilona Strumickienė, sudarytoja, „Žvilgsnis, nukreiptas į idealų aukštumas: Adolfo Damušio tekstai, Vytauto Didžiojo universitetas Lietuvių išeivijos institutas, 2009, p. 25–26).

Įdomu pastebėti, kad Venclauskas savo pareiškimui apie lietuvių požiūrį į žydų vaidmenį sovietinėse okpacijos struktūros paremti pasirinko sveikatos apsaugos ministrą Koganą. Jis kažkaip nepastebėjo Danieliaus Todeso, Eusiejaus Rozausko, Motelio Kerbelio, Moisejaus Vilenskio, Gilelio Blocho, Jakovo Vico, Aleksandro Slavino, Piotro Gladkovo, Davido Bykovo ir kitų Lietuvos ir Rusijos žydų, kurie valdė NKGB/ NKVD aparatą Lietuvoje ir vykdė sovietinį holokaustą.

Pabaiga kitame numeryje

RAŠIAU IŠ MEILĖS...

Atkelta iš 6 psl.

dangus, žibančiomis žvaigždelėmis nusagstytas. Tos žvaigždelės, rodos, lyg angeliukų akelės, meiliai žiūri į žemę. Pievose klojasi melsvai balti rūkai. Melsvame dangaus fone stovi tylūs, susimąstę medžiai. Žalias sodas paskendęs tamsoje, atrodo paslaptingas, kažką giliai mąstąs. Tarp dangaus ir žemės, rodos, nusitiesė ilgas aukso kelias, kuriuo lekia mano siela, skrajoja žvaigždžių takais, išsilgusi Amžino Grožio, kurio čia tik silpnas šešėlis tėra...” (1935 liepos 25 d.)

Jauna siela degė noru puošti pasaulį, skleisti grožį. Aktyviai dalyvavo kultūrinėje, visuomeninėje veikloje, meilė ir ištikimybė Tėvynei pastūmėjo tapti Šaulių sąjungos nare: „Isirašiau į šaules. Kažkaip baugu... Mamytė taip neleido, ji taip bijo... Ne, Šaulių Sąjunga nėra taip baisi, kaip man pirmiau rodėsi. Kas gali būti gražesnio, kaip mylėti savo Tėvynę, dirbti jos gerovei, jos laimei. Aš noriu mylėti Kristų ir Tėvynę! Noriu gyventi pirmiausia dėl Amžinos Tėvynės, dėl Kristaus, o dėl Jo meilės noriu mylėti savo Tėvynę ir visus ir viską. Aš noriu tik meile gyventi! Bet ką aš gera padarysiu, kaip įrodysiu darbais savo meilę, kad esu tokia mažytė dulkelė? Bet aš noriu būti naudinga brangiai Tėvynei, artimui. Padėk man, Kristau! Juk Tu viską gali, Tavyje ir aš, maža dulkelė, galiu ką nors gera padaryti. Kokia laimė gyventi su Juo, dėl Jo, siekti Jo...” (1936 kovo 27 d., penktadienis)

Elena Nakaitė troško tęsti literatūros studijas. Ji išvyko į Vilnių, kur gavo darbą Pedagoginio Instituto pavyzdinėje mokykloje, ir vakarais pradėjo studijuoti siekdama gauti dar vieną diplomą. Darbas mokykloje buvo įdomus, studentai gabūs: „III b. kl. – mano auklėtiniai. Jie manimi pasitiki, viską man nuoširdžiai pasipasakoja. Man gera jų klasėje, kaip namie, kaip tėviškėj. Ir jei kas nors negera būna toje klasėje, jeigu juos kas bara, jeigu jiems nesiseka, man būna skaudu, tarytum man pačiai būtų bloga. Myliu labai savo auklėtinius ir norėčiau, kad jie būtų geri ne tik man, bet ir visiems mokytojams ir visiems žmonėms. Nuėjau į VI skyrių. Ne auklėtiniai, svetimi, mažai pažįstami mokiniai. Bet, nežinau kodėl, taip greit pripratau prie jų. Nežinau kodėl tokie jie man ar-

Paskaitininkė – humanitarinių mokslų daktarė Virginija Paplauskienė

timi, kaip broliai, kaip sesutės. Aš jų pasiilgstu ir laukiu pamokos, kada galėsiu pas juos nueiti. Jie jau nebemaži vaikai, su jais galiu pasikalbėti, jiems galiu nuoširdžiau ką nors papasakoti, išpūdziais pasidalinti. Norėčiau, kad jie daug žinotų iš literatūros, kad mokėtų gražiai raštu ir žodžiu reikšti savo mintis. Norėčiau, kad jie gerai mokytųsi ir išeitų gyvenime gerais žmonėmis.” (1940 spalio 18 d.). Reiktų paminėti, kad mokiniai žavėjosi savo jaunąja mokytoja: po daugelio metų kunigas, fotomenininkas Algimantas Kezys bei rašytoja Vytautė Žilinskaitė gražiai prisimena savo talentingą ir jautrią mokytoją.

Elena Nakaitė po darbo, vakarais, tęsė mokslus Vilniaus universitete. Dienoraštiniai įrašai byloja kokios tai buvo įdomios, nepakartojamos studijos, minimi didžiausi autoritetai – prof. V.

Mykolaitis–Putinas, V. Krėvė–Mickevičius, istorikas I. Jonynas. Kūrybiškai inspiravo Vytautas Mačernis, Bronius Krivickas. Šilčiausi santykiai iš universiteto laiku išliko su poete Julija Švabaite, Genovaite Dumčiūte–Breidmaniene, rašytoju Pauliumi Jurkumi. Elena Nakaitė parašė ir sėkmingai apsigynė diplominį darbą „Žmogus Pečkauskaitės kūryboje”.

Atrodė, kad niekas negalės sudrumsti Nepriklausomos Lietuvos pakylėto gyvenimo, tačiau istoriniai įvykiai rikiavosi mažų tautų nenaudai. Vienas pavojus sekė kitą: „Mūsų Brangi Tėvynė išvengė kompromiso keliu karo su Lenkija. Audros juodi debesys, staiga iškilę mūsų padangėj, šiuo tarpu nuslinko, nesprogo ant mūsų galvų. Kraujas nebuvo pralietas. <...> Dar niekada nepajutau tokio stipraus patriotinio jausmo, kaip šiomis Lietuvai sunkiomis dienomis. Dar niekad Tėvynė neatrodė taip brangi. Vaikščiojau vakar beržynėly. Taip liūdnei šlamėjo nuogi berželiai. Ir rodos, kad nieko negailėtum, net savo gyvybės, kad tik ne vienas mūsų Tėvynės žemės sklypelis nebūtų svetimų pavergtas, nė vienas berželis nepravirtų svetimus išvydęs”. (1938 kovo 20 d.) Grėsmė tvenkėsi virš Lietuvos ir įsiveržusi pirmoji bolševikų okupacija atnešė daug skausmo: „Vietoj laisvės – vergovė. Vietoj gerbūvio – skurdas. Vietoj broliškos meilės – neapykanta, kerštas, kalėjimas... Parašai, šūkiai, dainos – rusiškai. Argi jau nusibodo gimtoji mūsų kalba? Toji kalba, kuria motina lopšelyje mus kalbino, kuria liūliuojami augome, brendome. Lietuva mūsų brangioji, kokio Tu nelaiminga! Visa Tavo istorija tamsi, liūdna. Tie 22 metai taip greit pralėkė! Ak, daug minčių, daug skaudžių minčių veržiasi iš širdies. Tik nevalia kalbėti, nes „laisvė”, raudona „laisvė”... (1940 XI. 7 d.).

Po pirmosios rusų okupacijos į Lietuvą atėjo rudojo maro laikai, keliantys nerimą dėl vyrų, brolių, artimųjų gyvybės. Susituokusi su Edmundu Arbu–Arbačiausku, Alė Rūta jaudinosi dėl mylimo vyro likimo. Atūžusi antroji bolševikų okupacija baugino intelektualų persekijimas ir gąsdino trėmimais. Arbų šeimos apsisprendimas buvo staigus: trauktis nuo persekiojimų į Vakarus.

Tęsinsy kitame numeryje